

THE PALIVERSE PROJECT

The Universe of Buddha's Wisdom

Subcommentaries (Tīkā)

The Canon of Discourses - Subcommentaries (Sutta
Piṭaka - Tīkā)

1. The Collection of the Long Discourses -
Subcommentaries (1. Dīgha Nikāya - Tīkā)

3. Subcommentary on the Chapter on Pāthika
(3. Pāthikavaggaṭīkā)

7. Commentary on the Discourse on the Marks of a Great Man
(7. Lakkhaṇasuttavaṇṇanā)

PaliVerse

1.The Collection of the Long Discourses - Subcommentaries

3. Subcommentary on the Chapter on Pāthika

7. Lakkhaṇasuttavaṇṇanā

Dvattiṃsamahāpurisalakkhaṇavaṇṇanā

199. Abhinīhārādiguṇamahattena mahanto purisoti mahāpuriso, so lakkhīyati etehīti mahāpurisalakkhaṇāni. Taṃ mahāpurisaṃ byañjayanti pakāsentīti mahāpurisabyañjanāni. Mahāpuriso nimīyati anumīyati etehīti mahāpurisanimittāni. Tenāha “ayaṃ...pe... kāraṇānī”ti.

200. Dhārentīti lakkhaṇapāṭhaṃ dhārenti, tena lakkhaṇāni te sarūpato jānanti, na pana samuṭṭhānatoti dasseti. Tenāha “no ca kho”tiādi, tena anaññasādhāraṇametam, yadidaṃ mahāpurisalakkhaṇānaṃ kāraṇavibhāvananti dasseti. Kasmā āhāti yathāvuttassa suttassa samuṭṭhānakāraṇaṃ pucchati, ācariyo “aṭṭhuppattiyā anurūpattā”ti vatvā tamevassa aṭṭhuppattiṃ vitthārato dassetuṃ “sā panā”tiādimāha. Sabbapāliphulloti sabbaso samantato vikasitapuppho. Vikasanameva hi pupphassa nipphatti. Pāricchattako viyāti anussavaladdhamattaṃ gahetvā vadanti. Uppajjatīti labbhati, nibbattatīti attho.

Yena kammenāti yena kusalakammunā. Yaṃ nibbattanti yaṃ yaṃ lakkhaṇaṃ nibbattaṃ. Dassanatthanti tassa tassa kusalakammassa sarūpato, kiccato, pavattiākāravisesato, paccayato, phalavisesato ca dassanatthaṃ, eteneva paṭipāṭiyā uddiṭṭhānaṃ lakkhaṇānaṃ asamuddesakāraṇavibhāvanāya kāraṇaṃ dīpitaṃ hoti samānakāraṇānaṃ lakkhaṇānaṃ ekajjhaṃ kāraṇadassanavasena pavattatā. Evamāhāti “bāhirakāpi isayo dhārentī”tiādinā iminā iminā pakārena āha.

Suppatiṭṭhitapādatālakkhaṇavaṇṇanā

201. “Purimaṃ jātinti purimāyaṃ jātiyaṃ, bhummatthe etaṃ upayogavacana”nti vadanti. “Pubbe nivutthakkhandhasantāne t̥hito”ti vacanato accantasam̐yoge vā upayogavacanaṃ. Yattha yattha hi jātiyaṃ mahāsatto puññakammaṃ kātuṃ ārabhati, ārabhato paṭṭhāya accantameva tattha puññakammappasuto hoti. Tenāha “daḷhasamādāno”tiādi. Sesapadadvayepi eseva nayo. Nivutthakkhandhā “jāti”ti vuttā khandhavinimuttāya jātiyā abhāvato, nibbattilakkhaṇassa ca vikārassa idha anupayujjanato. Jātavasenāti jāyanavasena. “Tathā”ti iminā “pubbe nivutthakkhandhā”ti imaṃ padaṃ upasaṃharati. Bhavanavasenaṃ paccayato nibbattanavasena. Nivutthavasenaṃ nivusitatāvasena. Ālayaṭṭhenāti āvasitabhāvena. Nivāsatto hi niketattho.

Tatthāti devalokādimhi. Ādi-saddena ekaccaṃ tiracchānayaṇiṃ saṅgaṇhāti. Na sukaranti devagatiyā ekantasukhatāya, duggatiyā ekantadukkhatāya, dukkhabahulatāya ca puññakiriyāya okāso na sulabharūpo paccayasamavāyassa dullabhabhāvato, uppajjamānā ca sā ulārā, vipulā ca na hotīti gativasenāpi khattavisesatā icchitabbā “tiracchānagate dānaṃ datvā satagaṇā dakkhiṇā

pāṭikaṅkhitabbā, puthujjanadussīle dānaṃ datvā sahaṣṣaguṇā dakkhiṇā pāṭikaṅkhitabbā”ti vacanato. Manussagatiyā pana sukhabahulatāya puñṇakiriyāya okāso sulabharūpo paccayasamavāyassa ca yebhuyyena sulabhabhāvato. Yañca tattha dukkhaṃ uppajjati, tampi visesato puñṇakiriyāya upanissayo hoti, dukkhūpanisā saddhāti. Yathā hi ayoghanena satthake nipphādiyamāne tassa ekantato aggimhi tāpanaṃ, udakena vā temanaṃ chedanakiriyāsamatthatāya na visesapaccayo, tāpetvā pana samānayogato udakatemanaṃ tassā visesapaccayo, evameva sattasantānassa ekantadukkkhasamaṅgitā dukkhabahulatā ekantasukkkhasamaṅgitā sukhabahulatā ca puñṇakiriyāsamatthatāya na visesapaccayo, satī pana samānayogato dukkkhasantāpane, sukhumabrūhane ca laddhūpanissayā puñṇakiriyā samatthatāya sambhavati, tathā satī uppajjamānā puñṇakiriyā mahājutikā mahāvippahārā paṭipakkhacchedanasamatthā hoti. Tasmā manussabhāvo puñṇakiriyāya visesapaccayo. Tena vuttaṃ “tattha na sukaraṃ, manussabhūtasēva sukara”nti.

Atha “manussabhūtasā”ti ettha ko vacanattho? “Manassa ussannatāya manussāti, sūrabhāvasatimantatābrahmacariyayogyatādiguṇavasena upacitamanakā ukkaṭṭhaguṇacittāti attho. Ke pana te? Jambudīpavāsino sattavisesā. Tenāha bhagavā

-

‘Tīhi, bhikkhave, tñānehi jambudīpakā manussā uttarakuruke ca manusse adhiggaṇhanti deve ca tāvatimse. Katamehi tīhi? Sūrā satimanto idha brahmacariyavāso’ti.

Tathā hi buddhā bhagavanto, paccekabuddhā, aggasāvakā, mahāsāvakā, cakkavattino, aññe ca mahānubhāvā sattā tattheva uppajjanti. Te hi samānarūpādītāya pana saddhiṃ parittadīpavāsīhi itaramahādīpavāsinopi manussā tveva pañṇāyimsū”ti keci. Apare pana bhaṇanti “lobhādīhi, alobhādīhi ca sahitassa manassa ussannatāya manussā. Ye hi sattā manussajātikā, tesu visesato lobhādayo, alobhādayo ca ussannā, te lobhādiussannatāya apāyamaggaṃ, alobhādiussannatāya sugatimaggaṃ, nibbānagāmimaggañca paripūrenti, tasmā lobhādīhi, alobhādīhi ca sahitassa manassa ussannatāya parittadīpavāsīhi saddhiṃ catudīpavāsino sattavisesā manussāti vuccantī”ti. Lokiyā pana “manuno apaccabhāvena manussā”ti vadanti. Manu nāma paṭhamakappiko lokamariyādāya ādibhūto sattānaṃ hitāhitavidhāyako kattabbākattabbatāsu niyojanatāvasena pituṭṭhāniyo, yo sāsane “mahāsammato”ti vuccati amhākaṃ mahābodhisatto, paccakkhato, paramparā ca tassa ovādānusāsaniyaṃ tñitā sattā puttasadisatāya “manussā, mānusā”ti ca vuccanti. Tato eva hi te “mānavā, manujā”ti ca voharīyanti. Manussabhūtasāti manusse bhūtassa jātassa, manussabhāvaṃ vā pattassāti attho. Ayañca nayo lokiya mahājanassa vasena vutto. Mahābodhisattānaṃ pana santānassa mahābhinihārato paṭṭhāya kusalahammapaṭipattiyaṃ sammadeva abhisāṅkhatattā tesāṃ sugatiyaṃ, attano uppajjanaduggatiyañca nibbattānaṃ kusalakammaṃ garutamevāti dassetuṃ “akāraṇaṃ vā eta”ntiādi vuttaṃ.

Evarūpe attabhāveti hatthiādiattabhāve. Tñitena katakammaṃ na sakkā sukhena dīpetuṃ loke appaññātarūpattā. Sukhena dīpetuṃ “asukasmiṃ dese asukasmiṃ nagare asuko nāma rājā, brāhmaṇo hutvā imaṃ kusalakammaṃ akāsī”ti evaṃ

suviññāpayabhāvato. Thiraggahaṇoti asithilaggāhī thāmappattaggahaṇo. Niccalaggahaṇoti acañcalaggāhī tattha kenacipi asaṃhāriyo. Paṭikuṭatīti saṃkuṭati, jigucchanaivasena vivaṭṭati vā. Pasāriyatīti vitthataṃ hoti vepullaṃ pāpuṇāti.

Taveso mahāsamuddasadisoti eso udakogho teva mahāsamuddasadisoti.

Dīyati etenāti dānaṃ, pariccāgacetanā. Diyyanavasenaṇāti deyyadhammassa pariyattaṃ katvā pariccajanavasena dānaṃ. Saṃvibhāgakaṇavasenaṇāti tasseeva attanā saddhiṃ parassa saṃvibhajanavasena saṃvibhāgo, tathāpavattā cetanā. Sīlasamādāneti sīlassa sammadeva ādāne, gahaṇe pavattaneti attho. Taṃ pavattikālena dassento “pūraṇakāle”ti āha. Mātu hito matteyyo, yassa pana dhammassa vasena so “matteyyo”ti vuccati, so matteyyatāti āha “mātu kātabbavatte”ti. Eseeva nayo “petteyyatāyā”tiādīsu. Aññataraññataresūti aññamaññavisitṭhesu aññesu, te pana kusalahāvena vuttā kusalāti āha “evarūpesū”ti. Adhikusalesūti abhivisitṭhesu kusalesu, sā pana abhivisitṭhatā upādāyupādāya hoti. Yaṃ panettha ukkaṃsagataṃ adhikusalaṃ, tadukkaṃsanayena idhāhippetanti taṃ dassetuṃ “atthi kusalā, atthi adhikusalā”tiādi vuttaṃ. Nanu paññāpāramisaṇgahaññasambhārabhūtā kusalā dhammā nippariyāyena sabbaññutaññāṇapaṭilābhapaccayā kusalā nāma, ime pana mahāpurisalakkhaṇanibbattakā puññasambhārabhūtā kasmā tathā vuttāti? Sabbesampi mahābodhisattasantānagatānaṃ pāramidhammānaṃ sabbaññutaññāṇapaṭilābhapaccayabhāvato. Mahābhinihārato paṭṭhāya hi mahāpuriso yaṃ kiñci puññaṃ karoti, sabbaṃ taṃ sammāsambodhisamadhigamāyeva pariṇāmeti. Tathā hi sasambhārābyāso, dīghakālābyāso, nirantarābyāso, sakkaccābyāsoti cattāro abyāso caturadhiṭṭhānaparipūritasambandhā anupubbena mahābodhiṭṭhānā sampajjanti.

Sakimpīti pi-saddena anekavārampi kataṃ vijātiyena antaritaṃ saṇgaṇhāti. Abhiṇhakakaṇenaṇāti bahulīkārena. Upacitanti uparūpari vaḍḍhitaṃ. Piṇḍikatanti piṇḍaso kataṃ. Rāsikatanti rāsibhāvena kataṃ. Anekakkhattuñhi pavattiyamānaṃ kusalakammaṃ santāne tathāladdhaparibhāvanaṃ piṇḍibhūtaṃ viya, rāsibhūtaṃ viya ca hoti. Vipākaṃ pati saṃhaccakāribhāvattā cakkavālaṃ atisambādhaṃ bhavaggaṃ atinīcaṃ, sace pane taṃ rūpaṃ siyāti adhippāyo. Vipulattāti mahantattā. Yasmā pana taṃ kammaṃ mettākaraṇāsatisampajaññāhi pariggahitatāya durasamussāritaṃ pamāṇakaraṇadhammanti pamāṇarahitatāya “appamāṇa”nti vattabbataṃ arahati, tasmā “appamāṇattā”ti vuttaṃ.

Adhibhavatīti phalassa ulārabhāvena abhibhuyya tiṭṭhati. Atthato paṇītapañītānaṃ bhogānaṃ paṭilābho evāti āha “atirekaṃ labhatī”ti. Adhigacchatīti vindati, nibbattamānova tena samannāgato hotīti attho. Ekadesena aphasitvā sabbappadesehi phusanato sabbappadesehi phusantiyo etesaṃ pādatalānaṃ santīti “sabbāvantehi pādatalehī”ti vuttaṃ. Yathā nikkhipane sabbe pādatalappadesā saṃhaccakārino aninnatāya samabhāvato, evaṃ uddharaṇepīti vuttaṃ “samaṃ phusati, samaṃ uddharatī”ti. Idāni imassa mahāpurisalakkhaṇassa samadhigamena laddhabbanissandaphalavibhāvanamukhena ānubhāvaṃ vibhāvetuṃ “sacepi hī”tiādi vuttaṃ. Tattha narakanti āvātaṃ. Anto pavisati samabhāvāpattiyā. “Cakkalakkhaṇena patiṭṭhātabbatṭhāna”nti idaṃ yaṃ bhūmippadesaṃ pādatalaṃ phusati, tattha cakkalakkhaṇampi phusanavasena patiṭṭhātīti katvā vuttaṃ. Tassa pana tathā patiṭṭhānaṃ suppatiṭṭhitapādatāya evāti suppatiṭṭhitapādatāya ānubhāvakittane “lakkhaṇantarānayaṇaṃ kimatthiya”nti na cintetabbaṃ. Sīlatejenāti

sīlappabhāvena. Puññatejenāti kusalappabhāvena. Dhammatejenāti ñāṇappabhāvena. Tīhipi padehi bhagavato buddhabhūtaṃ dhammā gahitā, “dasannaṃ pāramīna”nti iminā buddhakaradhammā gahitā.

202. Mahāsamuddova sīmā sabbabhūmissarabhāvato.

“Akhilamanimittamakaṇṭaka”nti tīhipi padehi theyyābhāvova vuttoti āha “niccora”ntiādi. Kharasamphassaṭṭhenāti ghaṭṭanena dukkhasamphassaṭṭhenāti khilāti. Upaddavapaccayaṭṭhenāti anattahetutāya nimittāti. “Akhila”ntiādinā ekacārīhi corābhāvo vutto, “nirabbuda”nti iminā pana gaṇabandhavasena vicaraṇacorābhāvo vuttoti dassetuṃ “gumbaṃ gumbaṃ hutvā”tiādi vuttaṃ. Avikkhambhanīyoti na vibandhanīyo kenaci appaṭibāhanīyo tñānato anikkaḍḍhanīyo. Paṭipakkhaṃ anittāṃ atthetīti paccatthiko, etena pākaṭabhāvena virodhaṃ akaronto veripuggalo vutto. Paṭiviruddho amitto paccāmitto, etena pākaṭabhāvena virodhaṃ karonto veripuggalo vutto. Vikkhambhetuṃ nāsakkhiṃsu, aññadatthu sayameva vighātabhasanaṃ pāpuṇiṃsu ceva sāvakattaṇca pavedesuṃ.

“Kamma”ntiādisu kammaṃ nāma buddhabhāvaṃ uddissa katūpacito lakkhaṇasaṃvattaniyo puññasambhāro. Tenāha “satasahassakappādhikānī”tiādi. Kammasarikkhakaṃ nāma tasseeva puññasambhāraṃ karaṇakāle kenaci akampanīyassa daḥhāvatthitabhāvassa anucchaviko suppatiṭṭhitapādatāsaṅkhātassa lakkhaṇassa parehi avikkhambhanīyatāya ñāpakanimittabhāvo, svāyaṃ nimittabhāvo tasseeva lakkhaṇassāti aṭṭhakathāyaṃ “kammasarikkhakaṃ nāma...pe... mahāpurisalakkhaṇa”nti vuttaṃ. Tñānagamanesu pādānaṃ daḥhāvatthitabhāvo lakkhaṇaṃ nāma. Pādānaṃ bhūmiyaṃ samaṃ nikkhipanaṃ, pādatalānaṃ sabbabhāgehi phusaṇaṃ, samameva uddharaṇaṃ, tasmā suṭṭhu samaṃ sabbabhāgehi patiṭṭhitā pādā etassāti suppatiṭṭhitapādo, tassa bhāvo suppatiṭṭhitapādatāti vuccati lakkhaṇaṃ. Suṭṭhu samaṃ bhūmiyā phusaneneva hi nesaṃ tattha daḥhāvatthitabhāvo siddho, yaṃ “kammasarikkhaka”nti vuttaṃ. Lakkhaṇānisamsoti lakkhaṇapaṭilābhassa udrayo, lakkhaṇasaṃvattaniyassa kammaṃ ānisamsaphalanti attho. Nissandaphalaṃ pana heṭṭhā bhāvitameva.

203. Kammādibhedeti kammakammasarikkhakalakkhaṇa lakkhaṇānisamsavisaññite vibhāge. Gāthābandhaṃ sandhāya vuttaṃ, attho pana apubbaṃ natthīti adhippāyo. Porāṇakattherāti aṭṭhakathācariyā. Vaṇṇanāgāthāti thomaṇāgāthā vuttamevatthaṃ gahetvā thomaṇāvasena pavattattā. Aparabhāge therā nāma pālī, aṭṭhakathaṇca potthakāropanavasena samāgatā mahātherā, ye sātṭhakathaṃ piṭakattayaṃ potthakāruḥhaṃ katvā saddhammaṃ addhaniyaciraṭṭhitikaṃ akaṃsu. Ekapadikoti “daḥhasamādāno ahoṣī”tiādi pāṭhe ekekapadagāhī. Atthuddhāroti tadatthassa sukhaggahaṇatthaṃ gāthābandhavasena uddharaṇato atthuddhārabhūto, tayidaṃ pālīyaṃ āgatapadāni gahetvā gāthābandhavasena tadatthavicāraṇabhāvadassanaṃ, na pana dhammabhaṇḍāgārikaṇa tṭhapitabhāvapaṭikkhipananti datṭhabbaṃ.

Kusaladhammānaṃ vacīsaccassa bahukāraṇaṃ, tappaṭipakkhassa ca musāvādassa mahāsāvajjataṃ dassetuṃ anantameva kusalakammaṃ pathadhamme vadantopi tato vacīsaccaṃ nīharitvā katheti sacceti vā sannidhāneva “dhamme”ti vuccamānā kusalakammaṃ pathadhammā eva yuttāti vuttaṃ “dhammeti dasakusalakammaṃ pathadhamme”ti. Gobalībaddaṇāyena vā ettha attho veditabbo. Indriyadamaneti indriyasamvare. Kusalakammaṃ pathaggaṇeṇa vārittasīlameva gahitanti itarampi saṅgahetvā dassetuṃ saṃyamasseva gahaṇaṃ katanti “saṃyameti sīlasaṃyame”ti vuttaṃ. Suci vuccati puggalo yassa dhammassa vasena,

taṃ soceyyaṃ, kāyasucaritādi. Etasseva hi vibhāgassa dassanattamaṃ vuttampi cetamaṃ puna vuttamaṃ, manosoceyyaggahaṇena vā jhānādiuttarimanussadhammānampi saṅgaṇhanattamaṃ soceyyaggahaṇamaṃ. Ālayabhūtaṃti samathavipassanānaṃ adhiṭṭhānabhūtaṃ. Uposathakammanti uposathadivase samādiyitvā samācaritabbaṃ puñṇakammaṃ uposatho sahacaraṇāyena. “Avihiṃsāyāti sattānaṃ aviheṭṭhanāyā”ti vadanti, taṃ pana sīlaggahaṇeneva gahitaṃ. Tasmā avihiṃsāyāti karuṇāyāti attho. Avihiṃsāggahaṇeneva cettha appamaññāsāmaññaṃ cattāropi brahmavihārā upacārāvatthā gahitā lakkhaṇahāranayena. Sakalanti anavasesaṃ paripuṇṇamaṃ. Evamettha kāmāvacarattabhāvapariyāpannattā lakkhaṇassa taṃsaṃvattanikakāmāvacarakusaladhammā eva pāramitasaṅgahapuñṇasambhārabhūtakāyasucaritādīhi dvādasadhā vibhattā eva. Gāthāyaṃ “sacce”tiādinā dasadhā saṅgayha dassitā. Esa nayo sesalakkhaṇepi.

Aṃnubhīti gāthāsukhatthamaṃ akāraṃ sānūnāsikaṃ katvā vuttamaṃ. Byañjanāni lakkhaṇāni ācikkhantīti veyañjanikā. Vikkhambhetabbanti paṭibāhitabbaṃ tassāti mahāpurisassa, tassa vā mahāpurisalakkhaṇassa. Lakkhaṇasīsena cettha taṃsaṃvattanikapuñṇasambhāro vuccati.

Pādatalacakkalakkhaṇavaṇṇanā

204. Bhayaṃ nāma bhīti, taṃ pana ubbijjanākārena, uttasanākārena ca pavattiyā duvidhanti āha “ubbegabhayañceva uttāsabhayañcā”ti. Tadubhayampi bhayaṃ vibhāgena dassetuṃ “tatthā”tiādi vuttamaṃ. Apanūditāti yathā corādayo viluppanabandhanādīni parassa na karonti, katañca paccāharaṇādinā paṭipākatikaṃ hoti, evaṃ yathā ca caṇḍahatthiādayo dūrato parivajjitā honti, aparivajjite tassa yathā ṭhāne ṭhitehi abhibhavo na hoti, evaṃ apanūditā. Ativāhetīti atikkāmeti. Taṃ ṭhānanti taṃ sāsāṅkaṭṭhānaṃ. Asakkontānanti upayogatthe sāmivacanaṃ, asakkonteti attho. Asakkontānanti vā anādare sāmivacanaṃ. Saha parivārenāti saparivāraṃ. Tattha kiñci deyyadhammaṃ dento yadā tassa parivārabhāvena aññaṃpi deyyadhammaṃ deti, evaṃ tassa taṃ dānamayaṃ puñṇaṃ saparivāraṃ nāma hoti.

Tamatthamaṃ vitthārena dassetuṃ “tattha anna”ntiādi vuttamaṃ. Tattha yathā deyyadhammaṃ tassa annadānassa parivāro, evaṃ tassa sakkaccakaraṇaṃ pīti dassento “atha kho”tiādimāha. Yāgubhattamaṃ datvāva adāsīti yojanā. Esa nayo ito paratopi. Suttaṃ vaṭṭetīti cīvarassa sibbanasuttakaṃ duvaṭṭatitvaṭṭādivasena vaṭṭitaṃ akāsi. Rajananti alliādirajanavatthumaṃ. Paṇḍupalāsanti rajanupagameva paṇḍuvaṇṇaṃ palāsaṃ.

Heṭṭhimānīti annādīni cattāri. Nisadaggahaṇeneva nisadapotopi gahito. Cīnapitṭhaṃ sindhurakacuṇṇamaṃ. Kojavanti uddalomekantalomīādikojavattharaṇa. Suvibhattaantarānīti suṭṭhu vibhattaantarāni, etena cakkāvayavaṭṭhānānaṃ supericchinnatamaṃ dasseti.

Laddhābhisekā khattiyā attano vijite visavitāya brāhmaṇādike catūhi saṅgahavatthūhi rañjetumaṃ sakkonti, na itarāti āha “rājānoti abhisittā”ti. Rājato yathāladdhagāmaṇigamādiṃ issaravatāya bhuñjantīti bhojakā, tādiso bhogo etesaṃ atthi, tattha vā niyuttāti bhogikā, te eva “bhogiyā”ti vuttā. Saparivāraṃ dānanti vuttanayena saparivāradānaṃ. Jānātūti “sadevako loko jānātū”ti iminā viya adhippāyena nibbattaṃ cakkalakkhaṇanti lakkhaṇasseva kamma sarikkhatā dassitā.

Evaṃ sati tikameva siyā, na catukkaṃ, tasmā cakkalakkhaṇassa mahāparivāratāya ñāpakanimittabhāvo kamma sarikkhakaṃ nāma. Tenevāha “saparivāraṃ...pe... jānātūti nibbatta”nti. “Dīghāyukatāya taṃ nimitta”nti ca vakkhati, tathā “taṃ lakkhaṇaṃ bhavati tadatthajotaka”nti ca. Nissandaphalaṃ pana paṭipakkhābhāvavo daṭṭhabbo. Tenevāha gāthāyaṃ “sattumaddano”ti.

205. Etanti etaṃ gāthābandhabhūtaṃ vacanaṃ, taṃ panatthato gāthā evāti āha “imā tadatthaparidīpanā gāthā vuccanti”ti.

Puratthāti vā “pure”ti vuttatopi pubbe. Yasmā mahāpuriso na atītāya ekajātiyaṃ, nāpi katipayajātisu, atha kho purimapurimatarāsu tathāva paṭipanno, tasmā tattha paṭipattiṃ dassetuṃ “pure puratthā”ti vuttaṃ. Imissāpi jātiyaṃ atitakālavasena “purepuratthā”ti vattuṃ labbhāti tato visesanatthaṃ “purimāsu jātisū”ti vuttanti āha “imissā”tiādi. Keci “imissā jātiyā pubbe tusitadevaloke katakamma paṭikkhepavacana”nti vadanti, taṃ tesaṃ matimattaṃ tattha tādisassa katakammaassa abhāvato. Apanūdanoti apanetā. Adhimuttoti yuttapayutto.

Puññakammenāti dānādipuññakammena. Evaṃ santeti satamattena puññakammena ekekaṃ lakkhaṇaṃ nibbatteyya, evaṃ sati. Na rocayimsūti kevalaṃ satamattena puññakammena lakkhaṇanibbattiṃ na rocayimsu aṭṭhakathācariyā. Kathaṃ pana rocayimsūti āha “anantesu panā”tiādi. Ekekaṃ kammanti ekekaṃ dānādipubbakammaṃ. Ekekaṃ sataguṇaṃ katvāti anantāsu lokadhātūsu yattakā sattā, tehi sabbehi paccekaṃ satakkhattuṃ katāni dānādipuññakammāni yattakāni, tato ekekaṃ puññakammaṃ mahāsattena sataguṇaṃ kataṃ “sata”nti adhippettaṃ, tasmā idha sata-saddo bahubhāvapariyāyo, na saṅkhyāvacanoti dasseti “satagghi sataṃ devamanussā”tiādīsu viya. Tenāha “tasmā satapuññalakkhaṇoti imamatthaṃ rocayimsū”ti.

Āyatapaṇhitādītilakkhaṇavaṇṇanā

206. Sarasacuti nāma jātassa sattassa yāvajīvaṃ jīvitvā pakatiyā maraṇaṃ. Ākaḍḍhajiyaṃ dhanudaṇḍassa viya pādānaṃ antomukhaṃ kuṭilatāya antovaṇkapādatā. Bahimukhaṃ kuṭilatāya bahivaṇkapādatā. Pādatalassa majjhe ūnatāya ukkuṭikapādatā. Aggapādena khañjanakā aggakoṇḍā. Paṇhippadesena khañjanakā paṇhikoṇḍā. Unnatakāyenāti anonatabhāvena samussitasarīrena. Muṭṭhikatahatthāti āvudhādīnaṃ gahaṇatthaṃ katamuṭṭhihatthā. Phaṇahatthakāti aññamaññaṃ saṃsaṭṭhaṅgulihatthā. Idamettha kamma sarikkhakanti idaṃ imesaṃ tiṇṇampi lakkhaṇānaṃ tathāgatassa dīghāyukatāya ñāpakanimittabhāvo ettha āyatapaṇhitā, dīghaṅgulitā brahmujugattatāti etasmiṃ lakkhaṇattaye kamma sarikkhakattaṃ. Nissandaphalaṃ pana anantarāyatādi daṭṭhabbaṃ.

207. Bhāyitabbavatthunimittaṃ uppajjamānampi bhayaṃ attasinehahetukaṃ pahīnasinehassa tadabhāvatoti āha “yathā mayhaṃ maraṇato bhayaṃ mama jīvitaṃ piya”nti. Suciṇṇenāti suṭṭhu katūpacitena sucaritakammunā.

Cavitvāti saggato cavitvā. “Sujātagatto subhujo”ti ādayo sarīrāvayavaguṇā imehi lakkhaṇehi avinābhāvinoti dassetuṃ vuttā. Cirayapanāyāti attabhāvassa cirakālaṃ pavattanāya. Tenāha “dīghāyukabhāvāyā”ti. Tatoti cakkavattī hutvā yāpanato. Vasippattoti jhānādīsu vasībhāvañceva cetovasībhāvañca patto hutvā, kathaṃ iddhibhāvanāya iddhipādabhāvanāyāti attho. Yāpeti cirataranti yojanā.

Sattussadatālakkaṇavaṇṇanā

208. Raso jāto etesanti rasiṭāni, mahārasāni. Tenāha “rasasampannāna”nti. Piṭṭhakhajjakādīnīti pūpasakkhalimodakādīni. Ādi-saddena pana kadaliphalādiṃ saṅgaṇhāti. Piṭṭhaṃ pakkipitvā pacitabbapāyasam piṭṭhapāyasam. Ādi-saddena tathārūpabhojjayāguādiṃ saṅgaṇhāti.

Idha kamma sarikkhakam nāma sattussadatālakkaṇassa paṇītalābhitāya ñāpakanimittabhāvo. Iminā nayena tattha tattha lakkaṇe kamma sarikkhakam niddhāretvā yojetabbam.

209. Uttamo aggarasadāyakoti sabbasattānam uttamo lokanātho aggānam paṇītānam rasānam dāyako. Uttamānam aggarasānanti paṇītesupi paṇītarasānam. Khajjabhojjādijotakanti khajjabhojjādilābhajotakam. Lābhasamvattanikassa kamma phalam “lābhasamvattanika”nti kāraṇūpacārena vadati. Tadattajotakanti vā tassa paṇītabhojanadāyakattasaṅkhātassa atthassa jotakam. Tadādhigacchatīti ettha ā-kāro nipātamattanti āha “taṃ adhigacchatī”ti. Lābhiruttamanti ra-kāro padasandhikaro.

Karacaraṇādilakkaṇavaṇṇanā

210. Pabbajitaparikkhāram pattacīvarādiṃ gihiparikkhāram vatthāvudhayānasayanādiṃ.

Sabbanti sabbam upakāram. Makkhetvā nāseti makkhibhāve ṭhatvā. Tena viya makkhetīti satadhotatena makkheti viya. Atthasamvaḍḍhanakathāyāti hitāvahakathāya. Kathāgahaṇaṇcettha nidassanamattam. Paresam hitāvaho kāyapayogopi atthacariyā. Atṭhakathāyam pana vacīpayogavaseneva atthacariyā vuttā.

Samānattatāyāti sadisabhāve samānatṭhāne ṭhapanena, taṃ panassa samānatṭhāne ṭhapanam attasadiṣatākaraṇam, sukhena ekasambhogatā, attano sukhupattiyam; tassa ca dukkhupattiyam tena attano ekasambhogatāti āha “samānasukhadukkhabhāvenā”ti. Sā ca samānasukhadukkhata ekato nisajjādina pākāṭa hotīti taṃ dassento “ekāsane”tiādimāha. Na hi sakkā ekaparibhogō kātuṃ jātiyā hīnattā. Tathā akariyamāne ca so kujjhati bhogena adhikattā, tasmā dussaṅgaho. Na hi so ekaparibhogam icchati jātiyā hīnabhāvato. Na akariyamāne ca kujjhati bhogena hīnabhāvato. Ubhohīti jātibhogehi. Sadisopi susaṅgaho ekasadiṣabhāvene va itarena saha ekaparibhogassa paccāsīsāya, akaraṇe ca tassa kujjhanassābhāvato. Adīyamānēpi kismiñci āmise akariyamānēpi saṅgahe. Na pāpakena cittaṇa passati pesalabhāvato. Tato eva paribhogopi...pe... hoti. Evarūpanti gihī ce, ubhohi sadisam; pabbajito ce, sīlavantanti adhippāyo.

Susaṅgahitāva hontīti suṭṭhu saṅgahitā eva honti daḷhabhattibhāvato. Tenāha “na bhijjantī”ti.

Dānādisaṅgahakammanti dānādibhedam parasaṅgaṇhanavasena pavattam kusalakammam.

211. Anavaññātena aparibhūtena sambhāvitena. Pamodo vuccati hāso, na appamodenāti ettha paṭisedhadvayena so eva vutto. So ca odagyasabhāvattā na dīno dhammūpasañhitattā na gabbhayuttoti āha “na dīnena na gabbhitenāti attho”ti.

Sattānaṃ agaṇṇhanaguṇenāti yojanā.

Atiruciranti ativiya rucirakatam, tam pana passantānaṃ pasādāvahanti āha “supāsādika”nti. Suṭṭhu chekanti ativiya sundaram. Vidhātābhoti vidhātum sandisitum sakkuṇeyyo. Piyam vadatīti piyavadū yathā “sabbavidū”ti. Sukhameva sukhatā, tam sukhatam. Dhammañca anudhammañcāti lokuttaradhammañceva tassa anurūpapubbabhāgadhammañca.

Ussaṅkhaṇḍādilakkhaṇavaṇṇanā

212. “Atthūpasamhita”nti iminā vaṭṭanissitā dhammakathā vuttāti āha “idhalokaparalokatthanissita”nti. “Dhammūpasamhita”nti iminā vivaṭṭanissitā, tasmā dasakusalakammapathā vivaṭṭasannissayā veditabbā. Nidaṃsesīti sandassesīti te dhamme paccakkhe katvā pakāsesi. Nidaṃsanakathanti pākaṭakaraṇakatham. Jeṭṭhaṭṭhena aggo, pāsamsaṭṭhena seṭṭho, pamukhaṭṭhena pāmokkho, padhānaṭṭhena uttamo, hitasukhatthikehi pakārato varaṇīyato rājanīyato pavaroti evaṃ atthavisesavācīnampi “aggo”tiādīnaṃ padānaṃ bhāvatthassa bhedābhāvato “sabbāni aññaṃaññavevacanāni”ti āha.

Uddhaṅgamanīyāti suṇantānaṃ uparūpari visesaṃ gamentīti uddhaṅgamanīyā. Saṅkhāya adho piṭṭhipādasamīpe eva patiṭṭhitattā adhosaṅkhā pādā etassāti adhosaṅkhaṇḍo. Saṅkhāti ca gopphakānamidaṃ nāmaṃ.

213. Dhammadānayaññanti dhammadānasaṅkhātā yaññaṃ.

Suṭṭhu saṇṭhitāti sammadeva saṇṭhitā. Piṭṭhipādassa upari pakatīaṅgulena caturaṅgule jaṅghāpadese nigūḷhā apaññaṃamānarūpā hutvā ṭhitāti attho.

Ḥijaṅghalakkhaṇavaṇṇanā

214. Sippanti sikkhitabbaṭṭhena “sippa”nti laddhanāmaṃ sattānaṃ jīvikāhetubhūtaṃ ājīvaividhiṃ. Jīvikattham, sattānaṃ upakāratthañca veditabbaṭṭhena vijjā, mantasatthādi. Caranti tena sugatiṃ, sukhañca gacchantīti caraṇam. Kammasakataññaṃ uttarapadalopena “kamma”nti vuttanti āha “kammanti kammasakatajānaṇapañña”ti. Tāni cevāti pubbe vuttahatthiādīni ceva. Satta ratanāni muttādīni satta ratanāni. Ca-saddena rañño upabhogabhūtānaṃ vatthaseyyādīnaṃ saṅgaho. Rañño anucchavikānīti rañño paribhuṇṇanayogyāni. Sabbesanti “rājārahāni”tiādīnā vuttānaṃ sabbesaṃyeva ekajjhaṃ gahaṇam. Buddhānaṃ parisā nāma odhiso anodhiso ca samitapāpā, tathatthāya paṭipannā ca hotīti vuttam “samaṇānaṃ koṭṭhāsabhūtā catasso parisā”ti.

Sippādivācananti sippānaṃ sikkhāpanaṃ. Pāḷiyampi hi “vācetā”ti vācanasīsenā sikkhāpanaṃ dassitam. Ukkuṭikāsananti tamtamveyyāvaccakaraṇena ukkuṭikassa nisajjā. Payoṇavasena gehato geham gāmato gāmaṃ jaṅghāyo kilamētvā pesanaṃ jaṅghapesanikā. Likhitvā pātitaṃ viya hoti aparipuṇṇabhāvato. Anupubbauggatavattīti gopphakaṭṭhānato paṭṭhāya yāva jāṇupadesā maṃsūpacayassa anukkamena samantato vadḍhitattā anupubbena uggataṃ hutvā suvaṭṭitam. Ḥijaṅghalakkhaṇanti saṇṭhānamattena eṇimigajaṅghāsadisajaṅghalakkhaṇam.

215. “Yatupaghātāyā”ti ettha ta-kāro padasandhikaro, anunāsikalopena niddesoti āha “ya”ntiādi. “Uddhaggaḷomā sukhumattacotthātā”ti vuttattā codakena “kiṃ pana aññaṇa kammena aññaṃ lakkhaṇaṃ nibbattatī”ti codito, ācariyo “na nibbattatī”ti

vatvā “yadi evaṃ idha kasmā lakkhaṇantaraṃ kathita”nti antolīnameva codanaṃ pariharanto “yaṃ pana nibbattatīti...pe... idha vutta”nti āha. Tattha yaṃ pana nibbattatīti yaṃ lakkhaṇaṃ vuccamānalakkhaṇanibbattakena kammunā nibbattati. Taṃ anubyañjanaṃ hotīti taṃ lakkhaṇaṃ vuccamānassa lakkhaṇassa anukūlalakkhaṇaṃ nāma hoti. Tasmā tena kāraṇena idha eṇijaṅghalakkhaṇakathane “uddhaggaḷomā sukhumattacotthata”ti lakkhaṇantaraṃ vuttaṃ.

Sukhumacchavilakkhaṇavaṇṇanā

216. Samitapāpaṭṭhena samaṇaṃ, na pabbajjāmatteṇa. Bāhitapāpaṭṭhena brāhmaṇaṃ, na jātimatteṇa.

Mahantānaṃ atthānaṃ pariggaṇhanato mahatī paññā etassāti mahāpañño. Sesapadesupi eseṇa nayoti āha “mahāpaññādīhi samannāgatoti attho”ti. Nānattanti yāhi mahāpaññādīhi samannāgatattā bhagavā “mahāpañño”tiādinā kittiyati, tasmaṃ mahāpaññādīnaṃ idaṃ nānattaṃ ayaṃ vemattatā.

Yassa kassaci visesato arūpadhammassa mahattaṃ nāma kiccasiddhiyā veditabbanti tadassā kiccasiddhiyā dassento “mahante sīlakkhandhe pariggaṇhātīti mahāpaññā”tiādimāha. Tattha hetumahantatāya, paccayamahantatāya, nissayamahantatāya, pabhedamahantatāya, kiccamahantatāya, phalamahantatāya, ānisaṃsamahantatāya ca sīlakkhandhassa mahantabhāvo veditabbo. Tattha hetu alobhādayo. Paccayo hirottappasaddhāsativīriyādayo. Nissayo sāvaka bodhipaccekabodhisammāsambodhiniyatatā, taṃsamaṅgino ca purisavisesā. Pabhedo cārittavārittādivibhāgo. Kiccaṃ tadaṅgādivasena paṭipakkhavidhamanaṃ. Ānisaṃso piyamanāpatādi. Ayamettha saṅkheto, vitthāro pana visuddhimagge, ākaṅkheyyasuttādīsu ca āgatanayeneva veditabbo. Iminā nayena samādhikkhandhādīnaṃpi mahantatā yathārahaṃ vitthāretvā veditabbā. Tṭhānāṭṭhānaṃ pana mahāvisayatāya, sā bahudhātukasutte āgatanayena veditabbā. Vihārasamāpattiyo samādhikkhandhaniddhāraṇanayena veditabbā. Ariyasaccānaṃ sakalasāsanasaṅgahato, so saccavibhaṅga- taṃsaṃvaṇṇanāsu āgatanayena, satipaṭṭhānā dīnaṃ satipaṭṭhānavibhaṅgādīsu, taṃsaṃvaṇṇanāsu ca āgatanayena, sāmāññaphalānaṃ mahato hitassa, mahato sukhassa, mahato atthassa, mahato yogakkhemassa nibbattibhāvato, santapaṇītanipuṇaatakkāvacarapaṇḍitavedanīyabhāvato ca; abhiññānaṃ mahāsambhārato, mahāvisayato, mahākiccatto, mahānubhāvato, mahānibbattito ca, nibbānassa madanimmadanādīmahattasiddhito mahantatā veditabbā.

Puthupaññāti etthāpi vuttanayānusāreṇa attho veditabbo. Ayaṃ pana viśeso - nānākhandhesu ñāṇaṃ pavattatīti “ayaṃ rūpakkhando nāma...pe... ayaṃ viññāṇakkhandho nāmā”ti evaṃ pañcannaṃ khandhānaṃ nānākaraṇaṃ paṭicca ñāṇaṃ pavattati. Tesupi “ekavidhena rūpakkhando, ekādasavidhena rūpakkhando. Ekavidhena vedanākkhandho, bahuvīdhena vedanākkhandho. Ekavidhena saññākkhandho. Ekavidhena saṅkhārakkhandho. Ekavidhena viññāṇakkhandho, bahuvīdhena viññāṇakkhandho”ti evaṃ ekekassa khandhassa atītādibhedavasenāpi nānākaraṇaṃ paṭicca ñāṇaṃ pavattati. Tathā “idaṃ cakkhāyatanaṃ nāma...pe...idaṃ dhammāyatanaṃ nāma. Tattha dasāyatanaṃ kāmāvacarā, dve catubhūmakā”ti evaṃ āyatanaṃ nānattaṃ paṭicca ñāṇaṃ pavattati. Nānādhātūśūti “ayaṃ cakkhudhātu nāma...pe... ayaṃ manoviññādhātu nāma. Tattha soḷasa dhātuyo kāmāvacarā, dve dhātuyo catubhūmikā”ti evaṃ nānādhātūsu

ñāṇaṃ pavattati, tayidaṃ upādinnaḥadhātuvaseṇa vuttaṃ. Paccekabuddhānampi hi dvinnāṇca aggasāvakānaṃ upādinnaḥadhātūsu evaṃ nānākaraṇaṃ paṭicca ñāṇaṃ pavattati, tañca kho ekadesatova, na nippadesato. Anupādinnaḥadhātūnaṃ pana lakkhaṇādimattameva jānanti, na nānākaraṇaṃ. Sabbaññubuddhānameva pana “imāya nāmadhātuyā ussannattā imassa rukkhassa khandho seto, imassa kāḷo, imassa maṭṭho, imassa bahalattaco, imassa tanutaco. Imassa pattamaṃ vaṇṇasaṇṭhānādivaseṇa evarūpaṃ. Imassa pupphaṃ nīlaṃ, imassa pītakaṃ, lohitaṃ, odātaṃ, sugandhaṃ, duggandhaṃ. Phalaṃ khuddakaṃ, mahantaṃ, dīghaṃ, vaṭṭaṃ, saṇṭhānaṃ, dussaṇṭhānaṃ, maṭṭhaṃ, pharusāṃ, sugandhaṃ, duggandhaṃ, madhuraṃ, tittakaṃ, ambilaṃ, kaṭukaṃ, kasāvaṃ. Kaṇṭako tikhiṇo, atikhiṇo, ujuko, kuṭilo, kaṇho, nīlo, odāto hoti”ti dhātunānattaṃ paṭicca ñāṇaṃ pavattati.

Nānāpaṭiccasamuppādesūti ajjhatabhiddhābhedaṇa ca nānāpabhedesu paṭiccasamuppādaṅgesu. Avijjādiṇṇāni hi paccekaṃ paṭiccasamuppādaṇṇitāni. Tenāha saṅkhārapiṭake “dvādasā paccayā dvādasā paṭiccasamuppādā”ti. Nānāsuññatamanupalabbhesūti nānāsabhāvesu niccasārādivirahitesu suññatabhāvesu tato eva itthipurisaattattaniyādivaseṇa anupalabbhanasabhāvesu pakāresu. Ma-kāro hettha padasandhikaro. Nānāatthesūti atthapaṭisambhidāya visayabhūtesu paccayuppannādivaseṇa nānāvidhesu atthesu. Dhammesūti dhammapaṭisambhidāya visayabhūtesu paccayādivaseṇa nānāvidhesu dhammesu. Niruttisūti tesameva atthadhammānaṃ niddhāraṇavacanasaṅkhātesu nānāniruttisu. Paṭibhānesūti atthapaṭisambhidādīsū visayabhūtesu “imāni ñāṇāni idamatthajotakānī”ti tathā tathā paṭibhānato upatitṭhanato “paṭibhānānī”ti laddhanāmesu nānāñāṇesu. “Puthunānāsīlakkhandhesū”tiādīsū sīlassa puthuttaṃ vuttameva, itaresaṃ pana vuttanayānusāreṇa suviññeyyattā pākāṭameva. Yaṃ pana abhinnaṃ ekameva nibbānaṃ, tattha upacārasena puthuttaṃ gahetabbanti āha “puthujjanasādhāraṇe dhamme samatikkammā”ti, tenassa madanimmadānādivipariyāyena puthuttaṃ paridīpitaṃ hoti.

Evaṃ visayavasena paññāya mahattaṃ, puthuttaṃ dassetvā idāni sampayuttadhammavasena hāsabhāvaṃ, pavattiākārasena javanabhāvaṃ, kiccavasena tikkhādibhāvaṃ dassetuṃ “katamā hāsapaññā”tiādi vuttaṃ. Tattha hāsabahuloti pītibahulo. Sesapadāni tasseva vevacanāni. Sīlaṃ paripūreṭi haṭṭhapahaṭṭho udaggudaggo hutvā ṭhapetvā indriyasamvaram tassa visuṃ vuttattā anavasesasīlaṃ paripūreṭi. Pītisomanassasahagatā hi paññā abhiraṭṭhasena ārammaṇe phullitavikasitā viya pavattati, na evaṃ upekkhāsahagatā. Puna sīlakkhandhanti ariyasīlakkhandhamāha. “Samādhikkhandha”ntiādīsūpi eseṇa nayo.

Sabbaṃ taṃ rūpaṃ aniccato khippaṃ javatīti yā rūpadhamme “aniccā”ti sīghavegeṇa pavattati, paṭipakkhadūrabhāveṇa pubbābhisaṅkhārassa sātisaṇṇatā indena vissaṭṭhavaṇṇaṃ viya lakkhaṇaṃ aviraṇṇhantī adandhāyanti rūpakkhandhe aniccalakkhaṇaṃ vegasā paṭivijjhati, sā javanapaññā nāmāti attho. Sesapadesūpi eseṇa nayo. Evaṃ lakkhaṇārammaṇikavipassanāvasena javanapaññāṃ dassetvā balavavipassanāvasena dassetuṃ “rūpa”ntiādi vuttaṃ. Tattha khayattṭhenāti yattha yattha uppajjati, tattha tattheva bhijjanato khayasaṅkhāvatā. Bhayaṭṭhenāti bhayānakabhāvato. Asāraḥattṭhenāti asāraḥabhāvato attasāravirahato, niccasārādivirahato ca. Tulayitvāti tulanabhūtāya vipassanāpaññāya tuletivā. Tīrayitvāti tāya eva tīraṇabhūtāya tīrayitvā. Vibhāvayitvāti yāthāvato pakāsetvā

paccakkham katvā. Vibhūtaṃ katvāti pākaṭaṃ katvā. Rūpanirodheti rūpakkhandhanirodhahetubhūte nibbāne ninnaṇaṇapabbhārabhāvena. Idāni sikhāppattavipassanāvasena javanapaññaṃ dassetuṃ puna “rūpa”ntiādi vuttaṃ. “Vuṭṭhānagāminivipassanāvasenā”ti keci.

Ñāṇassa tikkhabhāvo nāma savisesaṃ paṭipakkhapahānena veditabboti. “Khippaṃ kilese chindatīti tikkhapañña”ti vatvā te pana kilese vibhāgena dassento “uppannaṃ kāmavitakka”ntiādimāha. Tikkhapañña khippābhiñña hoti, paṭipadā cassa na calatīti āha “ekasmiṃ āsane cattāro ariyamaggā...pe... adhigatā hontī”tiādi.

“Sabbe saṅkhārā aniccā dukkhā vipariṇāmadhammā, saṅkhatā paṭiccasamuppannā khayadhammā vayadhammā virāgadhammā nirodhadhammā”ti yāthāvato dassanena saccappaṭivedho ijjhāti, na aññathāti kāraṇamukhena nibbedhikapaññaṃ dassetuṃ “sabbasaṅkhāresu ubbegabahulo hotī”tiādi vuttaṃ. Tattha ubbegabahuloti vuttanayena sabbasaṅkhāresu abhiñhapavattasaṃvego. Uttāsabahuloti ñāṇuttāsavasena sabbasaṅkhāresu bahuso utrāsamānaso, etena ādīnavānupassanamāha. “Ukkaṇṭhanabahulo”ti pana iminā nibbidānupassanamāha, “aratibahuloti”tiādinā tassā eva aparāparuppattiṃ. Bahimukhoti sabbasaṅkhārato bahibhūtaṃ nibbānaṃ uddissa pavattaññaṃ mukho, tathā vā pavattitavimokkhamukho. Nibbijjanaṃ nibbedho, so etissā atthi, nibbijjhatīti vā nibbedhikā, sā eva pañña nibbedhikapañña. Yaṃ panettha atthato avibhattaṃ, taṃ heṭṭhā vuttanayattā, uttānatthattā ca suviññeyyameva.

217. Pabbajitaṃ upāsītāti ettha yādisaṃ pabbajitaṃ upāsato paññaṇapaṭilābho hoti, taṃ dassetuṃ “paṇḍitaṃ pabbajita”nti vuttaṃ. Upāsanañcetta upaṭṭhānavasena icchitaṃ, na upanīṣḍanamattenāti āha “payirupāsītā”ti. Atthanti hitaṃ. Abbhantaraṃ karitvāti abbhantaragataṃ katvā. Tenāha “atthayutta”nti. Bhāvanapumṣakaniddeso cāyaṃ, hitūpasañhitaṃ katvāti attho. Antara-saddo vā cittapariyāyo “yassantarato na santi kopā”tiādisu viya. Tasmā atthantaroti hitajjhāsayoti attho.

Paṭilābhatthāya gatenāti paṭilābhatthāya pavattena, paṭilābhasaṃvattaniyenāti attho. Uppāde ca nimitte ca chekāti uppādaavidhimhi ceva nimittavidhimhi ca kusalā. Uppādanimittakovidatāsīsena cettha lakkhaṇakosallameva dasseti. Atha vā sesalakkhaṇaṃ nibbattiyā buddhānaṃ, cakkavattīnañca uppādo anumīyati, yāni tehi laddhabbañisamsāni nimittāni, tasmīṃ uppāde ca nimitte ca anuminanādivasena chekā nipuṇāti attho. Ñatvā passissatīti ñāṇena jānitvā passissati, na cakkhuviññāṇenāti adhippāyo.

Atthānusāsanaṇsūti atthānaṃ hitānaṃ anusāsanaṇsu. Yasmā anattapaṭivajjanapubbikā sattānaṃ atthapaṭipatti, tasmā anattopari paricchijja gahetabbo, jānitabbo cāti vuttaṃ “atthānatthaṃ pariggāhakāni ñāṇāni”ti, yato “āyupāyakosallaṃ viya apāyakosallampi icchitabba”nti vuttaṃ.

Suvaṇṇavaṇṇalakkhaṇavaṇṇanā

218. Paṭisaṅkhānabalena kodhavinayena akkodhano, na bhāvanābalenāti dassetuṃ “na anāgāmi maggā”tiādi vuttaṃ. Evaṃ akkodhavasikattāti evaṃ magghamaṇavo viya na kodhavasāṃ gatattā. Nābhisaṇṇīti kujjhanavaseneva na abhisajji. Yañhi kodhassa uppattiṭṭhānabhūte ārammaṇe upanāhassa paccayabhūtaṃ kujjhanavasena abhisajjanaṃ, taṃ idhādhippettaṃ, na lubbhanavasena. Tenāha

“kuṭṭilakaṇṭako viyā”tiādi. So hi yattha laggati, taṃ khobhento eva laggati. Tattha tatthāti tasmim̐ tasmim̐ mammaṭṭhāne. Mammanti phuṭṭhamattepi rujjanaṭṭhānaṃ. Pubbuppattikoti paṭhamuppanno. Tato balavataro byāpādo laddhāsevanatāya cittassa byāpajjanato. Tato balavatarā patitthiyanāti sātisaṃyaṃ laddhāsevanatāya tato byāpādāvatthāyapi balavatarā patitthiyanā paccatthikabhāvena thāmapattito.

Sukhumattharaṇādīti ādi-saddena paṇītabhojanīyādīnampi saṅgaho datṭhabbo bhojanadānassapi vaṇṇasampadānimittabhāvato. Tenāha bhagavā “bhojanaṃ bhikkhave dadamāno dāyako paṭiggāhakānaṃ...pe... āyuraṃ deti, vaṇṇaṃ deti”ti tathā ca vakkhati “āmisadānena vā”ti.

219. Ti adāsi. Devoti megho, pajjunno eva vā. Varataroti uttamataro. Pabbajjāya visadisāvatthādi bhāvato na pabbajjāti apabbajjā, gihibhāvo. Acchādentī kopīnaṃ paṭicchādentī etehīti acchādanāni, nivāsanāni, tesam̐ acchādanānañceva sesa vatthānañca kojavādi uttamapāvuraṇānañca. Vināsoti katassa kammaṃ avipaccitvā vināso.

Kosohitavatthaguyhalakkhaṇavaṇṇanā

220. Samānetāti sammadeva ānetā samāgametā. Rajje patiṭṭhitena sakkā kātuṃ bahubhatikasēva ijjhanato. Kattā nāma natthīti vajjaṃ paṭicchādentīti ānetvā sambandho, karonti vajjapaṭicchādanakammanti vā. Nanu vajjapaṭicchādanakammaṃ nāma sāvajjanti? Saccam̐ sāvajjaṃ saṃkiliṭṭhacittena paṭicchādentassa, idaṃ pana asaṃkiliṭṭhacittena parassa uppajjanakaanattam̐ pariharaṇavasena pavattaṃ adhippetam̐. “Ñātisaṅgamaṃ karontenā”ti etena ñātattacariyāvasena taṃ kammaṃ pavattatīti dasseti.

221. Amittatāpanāti amittānaṃ tapanasīlā, amittatāpanaṃ hotu vā mā vā evaṃsabhāvāti attho. Na hi cakkavattino puttānaṃ amittā nāma keci honti, ye te bhavēyyuṃ, cakkānubhāveneva sabbepi khattiyādayo anuvattakā tesam̐ bhavanti.

Paṭhamabhāṇavāraṇṇanā niṭṭhitā.

Parimaṇḍalādīlakkhāṇavaṇṇanā

222. Samanti samānaṃ. Tena tena loke viññātaguṇena samaṃ samānaṃ jānāti, yato tattha paṭipajjanavidhināva itarasmim̐ paṭipajjati. Sayam̐ jānātīti aparaneyyo hutvā sayameva jānāti. Purisaṃ jānātīti vā “ayaṃ seṭṭho, ayaṃ majjhimo, ayaṃ nihīno”ti taṃ taṃ purisaṃ yāthāvato jānāti. Purisavisesaṃ jānātīti tasmim̐ tasmim̐ purise vijjamānaṃ visesaṃ jānāti, yato tattha tattha anurūpadānapadānādīpaṭipattiyā yuttapattakārī hoti. Tenāha “ayamidamarahatī”tiādi.

Sampattiṭṭhānādiṭṭhadhammikaḍṣampattīnaṃ paṭilābhāpanaṭṭhena. Samasaṅgahakammanti samaṃ jānitvā tadanurūpaṃ tassa tassa saṅgaṇhanakammaṃ.

223. Tulayitvāti tīrayitvā. Paṭivicitvāti vīmaṃsitvā. Nipuṇayogato nipuṇā, ativiya nipuṇā atinipuṇā, sā pana tesam̐ nipuṇatā saṅhasukhumā paññāti āha “sukhumapaññā”ti.

Sīhapubbaddhakāyādīlakkhāṇavaṇṇanā

224. Khemakāmoti anupaddavakāmo. Kammassakatāññaṇaṃ sattānaṃ vaḍḍhiāvahaṃ sabbasampattividhāyakanti āha “paññāyāti kammassakatāpaññāyā”ti.

Samantaparipūrānīti samantato sabbabhāgehi paripuṇṇāni. Tato eva ahīnāni anūnāni. Dhanādīhīti dhanadhaññādīhi.

225. Okappanasaddhā saddheyyavattthum okkanditvā pakkhanditvā saddahanasaddhā. Sā eva pasādanīyavattthusmimpi abhippasīdanavasena pavattiyā pasādasaddhā. Pariyattisavanenāti sattānaṃ hitasukhāvahāya pariyattiyā savanena. Dhāraṇaparicayādīnaṃ taṃmūlakattā tathā vuttaṃ. Etesanti saddhādīnaṃ. Saha hānadhammenāti sahānadhammo, na sahānadhammoti asahānadhammo, tassa bhāvo asahānadhammatā, taṃ asahānadhammataṃ, aparihānīyasabhāvanti attho.

Rasaggasaggitālakkhaṇavaṇṇanā

226. Tilaphalamattampi bhojanaṃ. Sabbattha pharatīti sabbā rasāharaṇiyo anussarantaṃ sabhāvena sabbasmiṃ kāye pharati. Samā hutvā vahantīti avisamā ujukā hutvā pavattanti.

Ārogyakaraṇakammanti arogabhāvakaraṃ sattānaṃ aviheṭṭhanakammaṃ. Madhurādibhedam rasam gasati harati etehi, sayameva vā taṃ gasanti gilanti anto pavesentīti rasaggasā, rasaggasānaṃ aggā rasaggasaggā, te ettha santīti rasaggasaggī, tadeva lakkhaṇaṃ. Bhavati hi abhinnepi vatthusmiṃ taggatavisesāva bodhanatthaṃ bhinnaṃ viya katvā vohāro yathā “silāputtakassa sarīra”nti. Rasaggasaggitāsaṅkhātāṃ vā lakkhaṇaṃ rasaggasaggilakkhaṇaṃ.

227. Vadha-saddo “attānaṃ vadhitvā vadhitvā rodātī”tiādīsu bāddhanatthopi hotīti tato visesanatthaṃ “māraṇavadhenā”ti vuttaṃ, māraṇasaṅkhātēna vadhenāti attho. Bāddhanattho eva vā vadha-saddo, māraṇena, bāddhanena cāti attho. Ubbāddhanāyāti bandhanāgāre pakkhipitvā uddham uddham bāddhanena. Tenāha “bandhanāgārappavesanē”ti.

Abhinīlanettādīlakkhaṇavaṇṇanā

228. Visaṭanti kujjhanavasena vinisaṭaṃ katvā. Tenāha “kakkāṭako viyā”tiādi. Visācīti virūpaṃ sācitakaṃ, vijimhanti attho. Tenāha “vaṅkakkhikoṭiyā”ti, kuṭīlaakkhikoṭipātenāti attho. Vīceyya pekkhitāti ujukaṃ anoloketvā diṭṭhipātaṃ vicāretvā oloketvā. Tenāha “yo kujjhivā”tiādi. Paroti kujjhito. Na oloketi taṃ sammukhā gacchantaṃ kujjhivā na oloketi, parammukhā. Vīteyyāti virūpaṃ tiriyaṃ, viññūnaṃ olokanakkamaṃ vītikkamitvāti attho. Jimhaṃ anoloketvā ujukaṃ olokaṇaṃ nāma kuṭīlabhāvakarānaṃ pāpadhammānaṃ abhājanaujukatacittatasseva hotīti āha “ujumano hutvā ujum pekkhitā”ti. Yathā ca ujum pekkhitā hotīti ānetvā sambandho. Pasaṭanti ummīlanavasena sammadeva patthaṭaṃ. Vipulaṃ vitthātanti tasseva vevacanaṃ. Piyam piyāyitabbaṃ dassanaṃ olokaṇaṃ etassāti piyadassano.

Kāṇoti akkhīni nimmīletvā pekkhanako. Kākakkhīti kekarakkho. Vaṅkakkhīti jimhapekkhanako. Āvilakkhīti ākuladiṭṭhipāto. Nīlapītalohitasetakāḷavaṇṇānaṃ vasena pañcavaṇṇo. Tattha pītalohitavaṇṇā setamaṇḍalagatarājivasena, nīlasetakāḷavaṇṇā pana taṃtaṃmaṇḍalavaseneva veditabbā. “Pasādoti pana tesam vaṇṇānaṃ pasannākāraṃ sandhāya vutta”nti keci. Pañcavaṇṇo pasādoti pana yathāvuttapañcavaṇṇaparivāro, tehi vā paṭimaṇḍito pasādoti attho.

Nettasampattikarānīti “pañcavaṇṇapasādatā tirohitavidūragatadassanasamatthatā”ti evamādi cakkhusampadāya kāraṇāni. Lakkhaṇasatthe yuttāti lakkhaṇasatthe āyuttā sukusalā.

Uṇhīsasīsallakkhaṇavaṇṇanā

230. Pubbaṅgamoti ettha pubbaṅgamatā nāma pamukhatā, jeṭṭhasetṭhakabhāvo bahujaṇassa anuvattanīyatāti āha “gaṇajeṭṭhako”tiādi.

Pubbaṅgamatāti pubbaṅgamassa kammaṃ. Yassa hi kāyasucaritādikammassa vasena mahāpuriso bahujaṇassa pubbaṅgamo ahosi, tadassa kammaṃ “pubbaṅgamatā”ti adhippettaṃ, na pubbaṅgamabhāvo. Tenāha “idha kammaṃ nāma pubbaṅgamatā”ti. Pītipāmojjena paripuṇṇasīsoti pītiyā, pāmojjena ca sampuṇṇapaññāsīso bahulaṃ somanassasahagataññānasampayuttacittasamaṅgī eva hutvā vicarati. Mahāpurisoti mahāpurisajātiko.

231. Bahujaṇanti sāmīatthe upayogavacananti āha “bahujaṇassā”ti. Paribhuñjanaṭṭhena paṭibhogo, upayogavatthu paṭibhogo, tassa hitāti paṭibhogiyā. Desakālaṃ ñatvā tadupakaraṇūpaṭṭhānādi veyyāvaccakarā sattā. Abhiharantīti byāharanti. Tassa tassa veyyāvaccassa paṭiharaṇato pavattanakaraṇato paṭihāro, veyyāvaccakaro, tassa bhāvo paṭihārakanti āha “veyyāvaccakarabhāva”nti. Visavanaṃ visavo, kāmakāro vasitā, so etassa atthīti visavīti āha “ciṇṇavasī”ti.

Ekekalomatādillakkhaṇavaṇṇanā

232. Upavattatīti anukūlabhāvaṃ upecca vattati. Tenāha “ajjhāsayaṃ anuvattatī”ti.

Ekekalomalakkhaṇanti ekekasmim lomaḥkūpe ekekalomatāllakkhaṇaṃ. Ekekehi lomehīti aññesaṃ sarīre ekekasmimpi lomaḥkūpe anekānīpi lomāni utṭhahanti, na tathāgatassa. Tehi puna paccekaṃ lomaḥkūpesu ekekeheva uppannehi kuṇḍalāvattehi padakkhiṇāvattakajātehi nicitaṃ viya sarīraṃ hotīti vuttaṃ “ekekalomūpacitaṅgavā”ti.

Cattālīsādillakkhaṇavaṇṇanā

234. Abhinditabbaparisoti parehi kenaci saṅgahena saṅgahetvā, yuttikāraṇaṃ dassetvā vā na bhinditabbaparisso.

Apisuṇavācāyāti upayogatthe sāmivacanaṃ, pesuññassa paṭipakkhabhūtaṃ kusalakammaṃ. Pisuṇā vācā etassāti pisuṇavāco, tassa pisuṇavācassa puggalassa. Aparipuṇṇāti cattārīsato ūnabhāvena na paripuṇṇā. Virajāti savivarā.

Pahūtajivhādillakkhaṇavaṇṇanā

236. Ādeyyavācoti ādaragāravavasena ādātabbavacano. “Evameta”nti gahetabbavacano sirasā sampañcchitasāsano.

Baddhajivhāti yathā sukhena parivattati, evaṃ sirādīhi palibuddhajivhā. Gūḷhajivhāti rasabahalatāya gūḷhagaṇḍasadisajivhā. Dvijivhāti agge kappabhāvena dvidhābhūtajivhā. Mammanāti apparippuṭatalāpā. Kharapharusakakkasādivasena saddo bhijjati bhinnakāro hoti. Vicchinditvā pavattassaratāya chinnassarā vā. Anekākāratāya bhinnassarā vā. Kākassa viya amanuññassaratāya kākassarā vā. Madhuroti iṭṭhe, kammaphalena vatthuno suvisuddhattā. Pemaṇīyoti pītisañjanano, piyāyitabbo vā.

237. Akkosayuttattāti akkosupasañhitattā akkosavatthusahitattā. Ābādhakarinti ghaṭṭanavasena paresaṃ pīlavahaṃ. Bahuno janassa avamaddanato, pamaddābhāvakaraṇato vā bahujanappamaddanaṃ. Abāḷhanti vā ettha a-kāro vuddhiattho “asekkhā dhammā”tiādīsu viya, tasmā ativiya bāḷhaṃ pharusam giranti evamettha attho veditabbo. Na bhaṇīti cettha “na abhaṇi na bhaṇī”ti saralopena niddeso. Susaṃhitanti suṭṭhu saṃhitam. Kena pana suṭṭhu saṃhitam? “Madhura”nti anantameva vuttattā madhuratāyāti viññāyati, kā panassa madhuratāti āha “suṭṭhu pemaṣaṃhita”nti. Upayogaputhuttavisayo yaṃ vācā-saddoti āha “vācāyo”ti, sā cassā upayogaputhuttavisayatā “hadayagāminiyo”ti padena samānādhikaraṇatāya daṭṭhabbā. “Kaṇṇasukha”nti pāṭhe bhāvanapuṃsakaniddesoyanti dassetuṃ “yathā”tiādi vuttam. Vedayathāti kālavipallāsenāyaṃ niddesoti āha “vedayitthā”ti. Brahmassaratanti seṭṭhassarataṃ, brahmuno sarasadisassarataṃ vā. Bahūnaṃ bahunti bahūnaṃ janānaṃ bahuṃ subhaṇitanti yojanā.

Sīhahanulakkhaṇavaṇṇanā

238. Appadhaṃsikoti appadhaṃsiyo. Ya-kārassa hi ka-kāraṃ katvā ayaṃ niddeso yathā “niyyānikā dhammā”ti guṇatoti attanā adhigataguṇato. Tṭhānatoti yathāṭṭhitatṭhānantarato.

Palāpakathāyāti samphappalāpakathāya. Antopaviṭṭhahanukā ekato, ubhato vā saṃkucitavisukā. Vaṇkahanukā ekapassena kuṭilavisukā. Pabbhārahanukā purato olambamānavisukā.

239. Vikiṇṇavacanā nāma samphappalāpino, tappaṭikkhepena avikiṇṇavacanā mahābodhisattā. Vācā eva tadatthādhigamupāyatāya “byāppatho”ti vuttāti āha “avikiṇṇa...pe... vacanapatho assā”ti. “Dvīhi dvīhī”ti nayidaṃ āmedītavacanam asamānādhikaraṇato, atha kho dvīhi diguṇatādassananti āha “dvīhi dvīhīti catūhī”ti. Tasmā “dvidugamā”ti catugamā vuttāti āha “catuppadāna”nti. Tathāsabhāvoti yathāssa vuttanayena kenaci appadhaṃsiyatā hoti guṇehi, tathāsabhāvo.

Samadantādīlakkhaṇavaṇṇanā

240. Visuddhasīlācārātāya parisuddhā samantato sabbathā vā suddhā puggalā parivārā etassāti parisuddhaparivāro.

241. Pahāsīti tadaṅgavasena, vikkhambhanavasena ca pariccaji. Tidivaṃ tāvatīṃsabhavanaṃ puraṃ nagaraṃ etesanti tidivapurā, tāvatīṃsadevā, tesam varo tidivapuravaro, indo. Tena tidivapuravarena. Tenāha “sakkenā”ti. Lapanti kathenti etenāti lapanam, mukhanti āha “lapanajanti mukhaja”nti. Suṭṭhu dhavalatāya sukkā, īsakampi asaṃkiliṭṭhatāya suci. Sundarasaṇṭhānatāya suṭṭhu bhāvanato, vipassanato ca sobhanā. Kāmaṃ janānaṃ manussānaṃ nivāsanaṭṭhānādibhāvena paṭiṭṭhābhūto desaviseso “janapado”ti vuccati, idha pana saparivārakatumahādīpasaññito sabbo padeso tathā vuttoti āha “cakkavāḷaparicchinno janapado”ti. Nanu ca yathāvutto padeso samuddaparicchinno, na cakkavāḷapabbataparicchinnoti? So padeso cakkavāḷaparicchinnoti hotīti tathā vuttam. Ye vā samuddanissitā, cakkavāḷapadanissitā ca sattā, tesam te te padesā paṭiṭṭhāti tepi saṅgaṇhanto “cakkavāḷaparicchinno”ti avoca. Cakkavāḷaparicchinnoti ca cakkavāḷena paricchinnoti evamettha attho daṭṭhabbo. Tassāti tassa cakkavattino. Puna tassāti tassa janapadassa. Bahujana sukhanti ettha paccattabahuvacanalopena

bahujanaggahaṇanti āha “bahujanā”ti. Yathā pana te hitasukhaṃ caranti, taṃ vidhiṃ dassetuṃ “samānasukhadukkhā hutvā”ti vuttaṃ. Vigatapāpoti sabbaso samucchindanena viniddhutapāpadhammo. Daratho vuccati kāyiko, cetasiko ca pariḷāho. Tattha cetasikapariḷāho “vigatapāpo”ti imināva vuttoti āha “vigatakāyikadarathakilamatho”ti. Rāgādayo yasmiṃ santāne uppannā, tassa malīnabhāvakaraṇena malā. Kacavarabhāvena khilā. Sattānaṃ mahānatthakarattā visesato doso kalīti vuttaṃ “dosakalīnañcā”ti. Panūdehīti samucchindanavasena sasantānato nīhārakehi, pajahanakehīti attho. Sesam suviññeyyameva.

Ettha ca yasmā sabbesampi lakkhaṇānaṃ mahāpurisasantānagatapuññasambhārahetukabhāvena sabbamyeva taṃ puññakammaṃ sabbassa lakkhaṇassa kāraṇaṃ visiṭṭharūpattā phalassa. Na hi abhinnarūpakāraṇaṃ bhinnasabhāvassa phalassa paccayo bhavituṃ sakkoti, tasmā yassa yassa lakkhaṇassa yaṃ yaṃ puññakammaṃ visesakāraṇaṃ, taṃ taṃ vibhāgena dassentī ayaṃ desanā pavattā. Tattha yathā yādisaṃ kāyasucaritādipuññakammaṃ suppatiṭṭhitapādatāya kāraṇaṃ vuttaṃ, tādisameva “uñhīsasīsātāya” kāraṇanti na sakkā vuttuṃ daḷhasamādānatāvisiṭṭhassa tassa suppatiṭṭhitapādatāya kāraṇabhāvena vuttattā, itarassa ca pubbaṅgamatāvisiṭṭhassa vuttattā, evaṃ yādisaṃ āyatapaṇhitāya kāraṇaṃ, na tādisameva dīghaṅgulitāya, brahmujugattatāya ca kāraṇaṃ visiṭṭharūpattā phalassa. Na hi abhinnarūpakāraṇaṃ bhinnasabhāvassa phalassa paccayo bhavituṃ sakkoti. Tattha yathā ekeneva kammunā cakkhādīnānindriyupattiyaṃ avatthābhedaṭṭo, sāmattiyaḥbhedaṭṭo vā kammabheda icchitabbo. Na hi yadavatthaṃ kammaṃ cakkhussa kāraṇaṃ, tadavatthameva sotādīnaṃ kāraṇaṃ hoti abhinnasāmattiyaṃ vā, tasmā pañcāyatanikattabhāvapattānābhūtā purimanipphannā kāmataṇhā paccayavasena visiṭṭhasabhāvā kammassa visiṭṭhasabhāvaphalanibbattanasamatthatāsādhanaḥavasena paccayo hotīti ekampi anekavidhaphalanibbattanasamatthatāvasena anekarūpaṃ āpannaṃ viya hoti, evamidhāpi “ekampi pāṇātipātā veramaṇivasena pavattaṃ kusalakammaṃ āyatapaṇhitādīnaṃ tiṇṇampi lakkhaṇānaṃ nibbattaṃ hoti”ti vuccamānēpi na koci virodho. Tena vuttaṃ “so tassa kammassa katattā...pe... imāni tīṇi mahāpurisalakkhaṇāni paṭilabhatī”ti nānākammunā pana tesam nibbattiyaṃ vattabbameva natthi, pāḷiyaṃ pana “tassa kammassā”ti ekavacananiddeso sāmāñṇavasenāti daṭṭhabbo. Evañca katvā satapuññalakkhaṇavacanaṃ samatthitaṃ hoti. “Imāni dve mahāpurisalakkhaṇāni paṭilabhatī”tiādīsupi eseva nayoti.

Lakkhaṇasuttavaṇṇanāya līnatthappakāsanā.

ABOUT THIS TRANSLATION

This translation is part of the PaliVerse Project - the first complete, unified English translation of the Pāli Canon together with its Commentaries (Aṭṭhakathā) and Subcommentaries (Tīkā), accompanied by interactive study tools. PaliVerse is an ongoing project. The AI translations are continuously improved through experts' revisions and feedback. This text is the latest translation as of the date of download.

PDF Creation Date: 14 September 2026

HOW TO CITE

PaliVerse (2026). Subcommentaries. The Canon of Discourses - Subcommentaries. 1. The Collection of the Long Discourses - Subcommentaries. 3. Subcommentary on the Chapter on Pāthika. 7. Commentary on the Discourse on the Marks of a Great Man Retrieved from paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · All Rights Reserved
Centre for Study and Practice of Theravāda Buddhism
Civic Non-Profit Company registered in Greece
This PDF may be freely distributed for study and practice.

PaliVerse.org